

ZONGULDAK KÖMÜR HAVZASINDA BİR YARDIM SANDIĞI: AMELE BİRLİĞİ

Öğr.Gör. Tunay KARAKÖK
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü
karakokt@karaelmas.edu.tr

ÖZET

Amele Birliği, Türkiye'nin ilk sosyal güvenlik kuruluşu olarak, Zonguldak ve çevresindeki maden ocakları çalışanlarının çalışma esas ve usullerini düzenleyen 10 Eylül 1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyyesi Maden Amelesinin Hukukuna tabii Kanun'un 4. maddesine dayanılarak 22 Temmuz 1923'te Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı adı ile kurulmuştur. Söz konusu Amele Birliği Kanunu, günün ekonomik koşullarında ocak amelesinin çalışma koşulları ile birlikte, hem havzada işçi ve işveren arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini sağlamış, hem de havza işçilerinin örgütlenmesinde de atılan ilk adım olmuştur. Bugün bile hala varlığını koruyan ve üyelerine yardımcı olma rolünü devam ettiren bu kurumun hem havza hem de havzada çalışan maden işçisi için çok önemli olduğu unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Amele Birliği, Ereğli Havza-i Fahmiyyesi Maden Amelesinin Hukuku, Zonguldak.*

A PROVIDENT FUND “AMELE BİRLİĞİ” IN ZONGULDAK COAL BASIN

ABSTRACT

Amele Birliği which is the first social security establishment of Turkey was established on July 22nd, in 1923. The establishment of Unity was based on the fourth article of the Miner Code of Ereğli Havza-i Fahmiyyesi numbered 151 and dated September 10th 1921 which regulated the bases and methods of miner who were working in Zonguldak and in its surroundings. This Amele Birliği Code both provided to regulate the working conditions of the coal workers and the relationship between employees and employers in coal basin. Moreover, it was first attempt for the organization of coal basin employees. It mustn't be forgotten the importance of this foundation, which still exists and continues his supporting role for members, for both coal basin and workers.

Keywords: *Amele Birliği, Miner Code of Ereğli Havza-i Fahmiyyesi, Zonguldak.*

1. GİRİŞ

Zonguldak¹ kömür havzasında iş ve emele hayatı 1840'larda maden kömürünün bu havalide işletilmesi ile başlar². Havzada ilk defa “*kömür kumpanyası*”³ ismi altında

¹ Zonguldak, Batı Karadeniz Bölgesi'nde, Karadeniz'e batı ve kuzeyden kıyısı olan bir ildir. 3.309 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye topraklarının binde altısını kaplar. Karadeniz kıyılarından başlayan il toprakları, kuzeyden Karadeniz, kuzeydoğudan Bartın, doğudan Karabük, güneyden Bolu, batıda Düzce illeriyle çevrilidir. Zonguldak yönetsel anlamda Merkez İlçe, Alaplı, Çaycuma, Devrek, Gökçebey ve Kdz. Ereğli ilçelerinden oluşmuştur. Ilıman Karadeniz ikliminin hâkim olduğu Zonguldak; tarihin çok eski çağlarından itibaren pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasına rağmen eldeki belgelerden hareketle Hititlerden itibaren burada yaşayan kavimlerin bugüne kadar devamı aktarılabilmektedir. 19. yüzyılın başlarına kadar çok fazla tarih sahnesine çıkmamış olan Zonguldak 1830'larda taşkömürünün varlığının bölgede kesin olarak bilinmesinin ardından yavaş yavaş önemli bir merkez haline gelmeye başlamışsa da şehir 1890'lara kadar mülki idare açısından bir köy konumundaydı. Yani Osmanlı Devleti için çok fazla bir önem arz etmemektedir. Öyle ki Osmanlı donanmasının ve sanayisinin yegâne enerji kaynağı olan maden kömürünün Zonguldak ve civarından çıkarılıyor olmasına rağmen, şehir idari açıdan bir köy konumundaydı. Bu durum 1880'lerden itibaren kamu yetkililerinin dikkatini çekmeye başlamış ve maden havzası dâhilinde yer alan Zonguldak ve Kozlu köylerinden birinin müstakil bir nahiyeye dönüştürülmesi 1888 ve 1889 yıllarında teklif edilmişti. Ancak bu girişimlerden 1899 yılına kadar bir sonuç alınmamıştı. 1899 yılında ise Fransız sermayeli *Ereğli Şirket-i Osmaniyesi (Socié'te' d'Ueracle'e)*'nin liman işinde çalışan ve maden münasebetiyle Zonguldak'ta yaşayan vatandaşların sorunlarını çözmek amacıyla Zonguldak'a Fransa'nın konsolos tayin etmesi üzerine Bolu Sancağı'nın Hamidiye kazasına tabii olan Zonguldak köyünde “*birçok yabancıların orada bulunması hasebiyle siyaseten haiz olduğu ehemmiyete binaen*” kaza yapılması tekrar gündeme geldi. Özellikle de tayin olunan Fransız konsolosun Zonguldak'ta ikamet etmeye başlamasıyla Zonguldak'ın iktisadi ve siyasi açıdan önemini daha da arttırmıştı. Bu gelişmeler üzerine Kastamonu vilayeti durumdan Dâhiliye Nezaretini haberdar ederek, Zonguldak'ın kaza yapılmasıyla ilgili talebi Dâhiliye Nezaretine bildirdi. Yapılan yazışmalar sonucunda Zonguldak 1889'da kaza haline getirildi. Diğer bir ifade ile 19. yüzyılın yarısından sonra kömür ocaklarının işletilmesi hızlanınca Zonguldak ve çevresinin gelişmesi, o güne kadar Çaycuma nahiyesine bağlı Gaca köyünün bir mahallesi olan Zonguldak'ı 19 Ağustos 1889'da kaza merkezi yapar. Kaza merkezi olunca Devrek'ten 49, Ereğli'den 20 köy Zonguldak'a bağlanır. Bolu Sancağı'nın 9. kazası olan Zonguldak'ta aynı tarihte belediye teşkilatı da kurulmuş ve ilk belediye başkanı olarak madenci Elbasanlı Mehmet Lütfi Bey (1899–1903, 1908–1911, 1919–1920) seçilmiştir. Kaza'nın ilk kaymakamı olarak ise Süleyman Naifi Bey'i görmekteyiz. Kısa bir süre sonra ise gerek kaymakam, gerek belediye başkanı gibi yerel yöneticiler ve gerekse de esnaf ve tüccar, Zonguldak'ın iktisadi ve siyasi önemine dikkat çekerek, devletin buradaki iktisadi ve siyasi menfaatlerinin korunması muhafazası amacıyla mülki idaresinin livaya dönüştürülmesi talebinde bulunmaya başlamış ve yapılan girişimler sonucunda 14 Mayıs 1920'de Zonguldak Kazası; Büyük Millet Meclisi tarafından mutasarrıflık yapılmasından sonra, Dâhiliye Vekâletine (İçişleri Bakanlığı'na) bildirilen 18 Haziran 1920 tarih, 39 numaralı ve 64 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Ereğli, Devrek - Ereğli ve Bartın Bolu Sancağına bağlı birer kaza durumundaydılar. Devrek ise Ereğli'ye bağlı bir nahiyeye durumda olup, 1887 yılında üçüncü sınıf bir kaza konumunda olan Hamidiye Kazasının merkezi konumundaydı ve Bartın'ı içine alan bağımsız liva haline getirilir. Ahmet Cevdet Bey ise kaymakam olarak atanmıştır. 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 60. maddesine göre sancaklar kaldırılınca, Zonguldak bağımsız mutasarrıflığı vilayet yapılmıştır. Ereğli, Bartın ve Devrek, Zonguldak Vilayeti'nin kazaları olmuştur. Vilayetin ilk valisi İbrahim Paşa (13.09.1923 – 11.06.1924) olup, vilayetin ilk andaki nüfusu 187.748'dir (*Zonguldak Yatırımlar ve İl Özel İdaresi Hizmet Rehberi*, 1987: 11- 14; Karadeniz Ereğli: Heraclia Pontike; 2001: 7; Genç, 2008: 85 – 404; Yorulmaz, 1998: 293; Genç, 2006: 84–85; Koca, 1995 41–43; Zaman, 2004: 16; Ortaylı, 2000: 80).

² Eldeki bilgilere göre, 1829 – 1848 yılları arasında kömür madeninin işletmeye açılması için bazı çalışmalar yapılmıştır. 2 Recep 1259 (28 Temmuz 1843) tarihli bir Sadaret (Sadrazamlık) tezkeresi bunu doğrulamaktadır. Sadaret, Arz Tezkeresinde Ereğli ve Amasra'da bulunan kömürlerin Takvim-i Vekayi'e (ilk resmi gazete) ilan verilerek işletmeye açılmasının sağlanmasını önermektedir (Saka, 1984: 47). Zonguldak kömür madeni Sultan I. Abdülmecit'in onuncu saltanat yılına rastlayan 1848 yılında açılmıştır. Maden, Vakf-ı Hümayun haline getirilmiş ve gelirinin de harem-i hümayun ile tekke, zaviye, muvakkithane, kütüphane, vb. yerler arasında paylaşılması karara bağlanmıştır (Amele Birliği, 1998: 11).

³ İlk işletmeci, İngiliz kökenli bir grup Galata Sarrafı'nın oluşturduğu Kömür Kumpanyası olmuştur. Kömür havzasının ilk kira bedeli, 300 altındır. Eski kaynaklarda Kumpanya'nın kömür madenini yıllık 30.000 kuruş

teşekkül eden İngiliz şirketi yerli ahalden maden işlerinde çalışacak amele tedarik edemediğinden Karadağlı ve Hırvat taşçı ameleleri getirtmiş ve madenlerdeki kömür çıkartma işleri bu ameleler tarafından yapılmıştır. Maden havzası genişledikçe amele tedariki havzanın belli başlı bir meselesi haline gelmiştir. İşte bu noktadan sonra gelişen yeni iktisadi kurallar ve az olan kazancını madenlerde çalışarak arttırmayı planlayan havza etrafındaki köylü tarlasını terk ederek maden ameleliği yapmağa mecbur kalmıştır (Naim, 1934:99).

İşveren ve hükümetler tarafından bir orta zaman ırgatı gibi çalışmaya mecbur bırakılan maden amelesi, zamanla değişen şartlar ve eriştiği olgunluğun sonunda içinde bulunduğu durumdan kurtulmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek için arayış içerisine girmiştir. 1867 tarihinde Ereğli Kaymakamı Dilâver Paşa tarafından yayınlanan Nizamname ile çalışma koşullarını biraz olsun düzeltmeyi başaran maden amelesi, Milli Mücadele yıllarının tüm sıkıntı ve vahametine rağmen kendisini düşünen milli hükümet sayesinde yapılan bir düzenleme ile çalışma koşullarını düzeltme ve ekonomik - sosyal güvenliklerine yönelik ciddi kazanımlar elde etmeyi başarmış, işverenine çalışma koşullarının iyileştirilmesi yükümlülüğü getirmiş ekonomik ve sosyal güvenliğini, Milli kurtuluş hareketi sıralarında bile havzayı ve havza amelesini düşünen milli hükümet, 10 Eylül 1921 tarihinde 151 numaralı kanunla havzada işçi ve işveren münasebetlerini nizamlandırmak için çıkarttığı yasa sonrası kurduğu *Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı* vasıtası ile bir işçi dayanışması örgütü olan *Amele Birliği*'ni kurmuştur.

Zor ve riskli koşullarda bir ırgat misali çalışan maden işçilerinin herkesten çok korunmaya, çalışma koşullarını ve işveren ile olan ilişkilerini düzenlemeye ihtiyaçları vardır. İşte Amele Birliği bu ihtiyacı gidermek görevini üstlenmiş olarak 1921 yılında kurulmuş ve üyelerine sağladığı faklı kalemlerdeki yardımları ve destekleri sayesinde bugüne kadar kuruluş amacından sapmadan varlığını devam ettirmeyi başarmıştır.

İşte 1920'li yıllara kadar çok zor şartlar altında çalışarak ekmeğini kazanan maden amelesinin dayanışma örgütü niteliğinde olan Amele Birliği'nin işlendiği bu çalışma konusu; Türkiye'nin ilk işçi örgütü olan Amele Birliği üzerine olup, konuyu sırası ile Amele Birliği'nin kurulmasından önceki maden amelesinin ve havzanın durumu, Amele Birliğinin kurulması, Amele Birliğinin yapısı, Amele Birliğinin görevleri, Amele Birliğinin bugünkü yapısı ve sonuç şeklinde ele almıştır.

2. AMELE BİRLİĞİNİN KURULUŞU ÖNCESİ MADEN AMELESİNİN VE HAVZANIN DURUMU

Kömür Havzası, maden kömürünün işletilmeye başlandığı 1848 tarihinden itibaren idari açıdan birçok değişiklikler geçirmiştir⁴. Öyle ki 1848'den 1867 yılına kadar havzada çalışan işçi ve işveren ilişkileri belli bir nizama göre değil, örf ve adetlere bağlı kalınarak ve sırası ile *Hazine-i Hassa*, *Bahriye* ve Meşrutiyet devri ile başlayan

---

bedel-i mukataa ile kiraladığı belirtilmektedir. Kömür Kumpanyası havzada üç yıl kalmıştır. Bu dönemde yıllık üretim 50.000 tonu aşmamıştır. Üretim yetersizliği, nakliyat sorunları ve işçi - işveren ilişkilerindeki düzensizlik nedeni ile, Kumpanya'nın mukavelesi 1851 yılında feshedilmiştir (Amele Birliği, 1998: 11).

⁴ Taşkömürü 1829 yılında bulunmuştur, ama 1848 yılına kadar, yani on dokuz yıl işletmeye açılmamıştır. Bunun nedenleri ise; Osmanlı İmparatorluğu'na kömür satan İngiltere'nin engellemeleri ile 1829'da Çarlık ordularının Edirne'yi alıp İstanbul'a yürümesi ve Mısır Hidivi M. Ali Paşa'nın Kütahya'yı ele geçirip yine İstanbul'u tehdit etmesi gibi savaşı karışıklıklarıdır (Çıladır, 1993: 17).

süreçte ise *Nafia, Ticaret ve Ziraat Nezareti* tarafından idare edilmiştir (Yüce, 1992: 234). 17 senelik Hazine-i Hassa dönemindeki⁵ idareden gayri idareler Havzanın inkişafına ve dolayısı ile üretim miktarının artmasına bağlı olarak bazı yeniliklere teşebbüs etmişlerdi. Fakat istihsalin en mühim unsuru olan amelenin hali perişan ve amelenin bu perişan hali hiçbir makamı meşgul etmemişti. Havzada; on beş gün kendi tarlalarında, on beş gün madenlerde çalışan Zonguldak köylüsü amele olarak çalışırken, bunların yanında yılın on ayını madenlerde çalışmak sureti ile geçiren Trabzon, Giresun ve Erzurum illerinin köylerinden gelen ameleler bulunmaktaydı (Cumhuriyetin On Yılında, 1933: 181). Öyle ki Hazine-i Hassa İdaresi zamanında Zonguldak köylüsü maden ocaklarında tıpkı bir ırgat gibi çalıştırılıyordu, iş saatları, "*gün doğumu ve gün batışı*" diye hesaplanıyordu. Amele kulübelerinin yanı başındaki hayvan ahırları sağlık şartlarına daha uygun halde yapılmışken, hastalanan veya bir maden kazasında yaralanan, sakatlanan amelenin tedavisi için sıhhi teşkilât vücuda getirilmemişti. Amelenin en yoğun bulunduğu maden mıntıklarında bile doktor mevcut değildi. Bir göçük veya grizu infilâkı neticesinde ölen amelenin ailesine tazminat nam ile bir şey verilmiyordu. Bu suretle ölen veya sakatlanan amelenin aile ocakları da birer birer sönyüyor, çoluğu, çocuğu açlık ve sefaletle pençeleşiyordu. Kazalarda ağır yaralanan amele madencinin veya maden işleten şirketlerin hamiyetlerine terk ediliyordu. Madenci isterse yaralı ameleyi sokağa atıyor dilerse de bir hayvan sırtına yükleyerek köyüne gönderiyordu (Naim, 1934:99).

Bunlarla birlikte maden amelesinin mesaisi saatle tespit edilmemişti, götürü iş tarzında angaryacılık cari idi. Bunlardan başka amelenin sıhhi vaziyeti hiç düşünülmemişti. Maden üretim merkezinde doktorlar, eczacılar, hastaneler yoktu. Osmanlı hükümetinin havza nizamnâmesinin iş faslı; madencilere, ölüm halinde hasta veya ölüm halinde yaralı olan ameleyi ancak bir katır sırtına yükleyerek köyüne göndermek gibi bir vazife tahmil etmişti. Bir maden kazası neticesinde ölen veya malul kalan amele ailelerine, ameleye bir tazminat verilmesi düşünülmemişti. Bu suretle her kazaya kurban olan amelenin aile efradı da perişan ve mahv oluyordu (Cumhuriyetin On Yılında, 1933:181-185).

Maden amelesinin bu feci çalışma ve yaşama şekli; Havzanın, 1865 yılında Bahriye Nezareti'ne bağlanmasından bir yıl sonra Nisan 1866 (Nisan 1282) tarihinde Ereğli Kaymakamı Faik Bey'in görevden alınarak yerine "*Asâkir-i Bahriye Mirlivalığından mütekâid Sa'âdetli*" Dilâver Paşa'nın tayin edilmesi ile değişecektir (Genç, 2007: 39). Bu dönemde Ereğli'de bir Maden-i Hümayun idaresi kurularak, Ereğli'ye gönderilen bir "*Komisyon-u Mahsus Marifetiyle*" 7 Mayıs 1867 (4 Muharrem 1284) tarihinde bir nizamname kaleme alındı. Komisyon, ruhsat tezkeresine sahip madenciler ile ocaklarda istihdam edilen amelenin karşılıklı haklarını korumak, teslim alınacak kömürlerin vasıflarını belirtmek ve madende görevli memurların görev ve yetkilerini bilerek, bu görev ve yetkileri dışına tecavüz etmelerini önlemek ve buna aykırı davranışları cezalandırma amacıyla sekiz bölümdeki toplam 100 maddeden

⁵ 1851 yılında Kömür Kumpanyası'nın sözleşmesi fesedilince havzanın idaresi Hazine-i Hassa'ya (Padişah Hazinesi) verilmiştir. Hazine-i Hassa döneminde bir kısım maden ocakları, *miri ocak* adı altında istihkâm askerleri tarafından işletilmiştir (Amele Birliği, 1998: 13).

oluşan *Ereğli Kömür Maden-i Hümayun İdaresi Nizamnâmesini*⁶ hazırlamıştır. Bu nizamnameyi hazırlayan komisyonun başkanlığını ve aynı zamanda Ereğli Kaymakamlığını da yapmakta olan Dilâver Paşa'dan dolayı *Dilâver Paşa Nizamnâmesi* olarak ta adlandırılmaktadır. Maden istihsalât ve nakliyat işleri ve amele istihdamı hakkında mühim maddeleri ihtiva eden bu nizamnâme (Naim, 1934:100) ile maden ocaklarına amele veren köylerin muhtarları, karyelerindeki erkek nüfusun; 13 yaşından 50 yaşına kadar, bir defterini hazırlıyorlar, bu defter mevcuduna göre köyün 13 ila 50 yaşındaki erkekler nöbet, nöbet muhafaza altında ocaklara sevk olunuyorlardı (Cumhuriyetin On Yılında..., 1933:181-182).

Dilâver Paşa havzadaki iş ve amele hayatını o zamanın şeraiti altında amele lehine çok ileri birer hamle demek olan maddeyi koymuş, amelenin çalışma ve yaşam şekline yön veren yeni esaslar getirmiş ve tedbirler almıştı. Devamında ise padişah tarafından onaylanmadığı için aslında bir teamülnâme niteliği taşımaktadır (Zaman, 2004: 67).

Nizamnâmenin çıkarılış amacı işçilerin haklarını korumaktan çok, Ereğli kömür havzasındaki verimliliği arttırmaktır. Öyle ki madenlerde doktor bulunması maddesinin getirilmesi de işçinin sağlığını düşündüğünden değil, işçinin verimliliğinin azalmasından duyulan endişedir. Tüm bu nedenlerden dolayı Dilâver Paşa Nizamnâmesi ile üretim artışı sağlanmış, ancak hükümetlerin ocakları işletmek için sürekli yabancı sermayeye duydukları ihtiyaç, nizamnameyi uygulamakla görevli olan memurların bazı menfaatler karşılığı haksızlıklara ve eksikliklere göz yummaları ve işçilerin verilen haklar noktasında bilinçsiz ve dayanışma içinde olmamaları gibi nedenlerden dolayı alınan sosyal tedbirlerin uygulanması mümkün olmamıştır (Yüce, 1992:234–235).

1880 yılında ise, çıkartılan Maden Nizamnâmesi ile Ereğli köylülerine getirilen zorunlu çalışma mükellefiyeti kaldırılmış, 1921 yılında ise maden amelesinin çalışma ve yaşam şartlarında iyileşme meydana gelmiştir. Çünkü 10 Eylül 1337 (M.1921) tarihli

⁶ Bu dönemde Ereğli'de bir Maden-i Hümayun idaresi kurularak Ereğli'ye gönderilen bir "*komisyonu mahsus marifetiyle*" 7 Mayıs 1867 (4 M 1284) tarihinde bir nizamname kaleme alındı. Komisyon, Maden Katibi İsmail, Kolağası Hasan Tahsin, Miralay Said Bey, Komisyon reisi Hüseyin ve Dilâver Paşa'dan oluşuyordu. Nizamnamenin hazırlanmasındaki gerekçe şu şekilde ifade ediliyordu: "*madenin bidayeti keşfinden bu ana gelinceye değin gerek çıkarılması gerek ihracatında gerek tenzilat ve gerek teferruatı sairede hiçbir nizamın uyulmayarak, her bir husus için gidişatına*" göre idare edilmiştir. Bu ise sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gelecekte bu gibi sorunlarla karşılaşmamak için Bahriye Nezareti İdare Meclisi azası olup, Ereğli madeni işi için buraya gelen Miralva Said Beyde hazır bulunduğu sırada kurulan komisyon bu meseleyi görüşmüştür. Komisyon, ruhsat tezkeresine sahip madenciler ile ocaklarda istihdam edilen amelenin karşılıklı haklarını korumak, teslim alınacak kömürlerin vasıflarını belirtmek ve madende görevli memurların görev ve yetkilerini bilerek, bu görev ve yetkileri dışına tecavüz etmelerini önlemek ve buna aykırı davranışları cezalandırmayı amacıyla sekiz fasılda 100 maddeden oluşan *Ereğli Kömür Maden-i Hümayun İdaresi Nizamnâmesini* hazırlamıştır. Nizamnâmenin birinci faslı "Numune Taharri ve Ruhsat Tezkiresi Nizamı", ikinci faslı "ocaklardan harmanlara veya iskelelere olan turukun Nizamı", üçüncü faslı "inşaat-ı Ebniye nizamı", dördüncüsü "ocaklar icap eden sütün ve sütünkeşanın nizamı", beşincisi "Tertip ve istihdam Nizamı", altıncısı "Vezaif-i yazıcı ve kantarcı ve kabule şayan cesamesi", yedincisi "ocaklar ile hukuk ve vezaif-i madenciyan nizamı" ve sekizinci fasıl "memurların vezaifi" başlığından oluşuyordu. Ancak Ereğli madenlerinin "ahvali hazırasında esas ittihaz olunmakta bulunan teamülnâmenin" vaktiyle "irade-i seniye-i haziret-i hilafet-i padişahı iktiran etmediği cihetle nizamnâme hükmü ve kuvvetine haiz olmayacağı" ifade edilmiştir. Ereğli Kömür Maden-i Hümayun-u İdaresi Nizamnâmesi o dönemde bir nizamnamenin yürürlüğe konulabilmesi için gerekli formaliteyi geçirmemiş olmasına rağmen maden idaresi tarafından madendeki uygulamalar buna göre yapılmıştır. (Genç, 2007: 39–41).

yasa; çalışma düzeni ile ilgili birçok yeni düzenleme yanında, ocak sahiplerine madenlerde eczane açma ve doktor bulundurma zorunluluğunu da getirmiştir (Yüce, 1992: 235).

Memleketin, istiklal davası gibi çetin ve kanlı bir imtihan geçirdiği sıralarda istiklal harbinin en had ve karanlık bir devresinde vatanperver Türk amelesinin acil dert ve ızdıraplarını göz önünden ayırmayan Büyük Millet Meclisi, kurulmuş olan milli hükümetinin İktisat Vekili Celal (Bayar) Bey'in 16 Ağustos 1920'de, o sıralarda İttihat ve Terakki Hükümetince atanmış olan Ereğli Maden Müdürü Hüseyin Fehmi (Kerimol) Bey'e yazdığı bir telgraf vasıtası ile amelenin terfihi için bir kanun layihasının pek acele olarak tanzim ve irsalini emir etmiş ve 14 Eylül 1920'de maden müdürü Hüseyin Fehmi Bey bu layihayı süratle hazırlayarak Celal Bayar'a göndermiştir. Bu layiha sonrasında Kömür Havzasından alınan çalışma yaşamıyla ilgili tüm veriler tartışılmış ve işçi sağlığı alanında çok önemli iki yasa yapılmıştır. Bunlardan biri, 11 Mayıs 1921 tarih, 114 sayılı, *Kömür Tozlarını İşçi Yararına Satma Yasası*'dir.⁷ Diğeri ise, 10 Eylül 1921 tarihinde yürürlüğe giren 151 sayılı, *Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun*'dur. (*Kömür Havzası İşçilerinin Hukuku Yasası*) Kısaca *Havza-i Fahmiye Amele Kanunu* (*Kömür Havzası Amele Kanunu*) olarak adlandırılan bu yasa, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk iş yasası niteliğindedir. Yasa, Ereğli Havza-i Fahmiyesi Müdürlüğü aracılığı ile maden işçilerine 22 Eylül 1921'de duyurulmuş olmakla birlikte, dördüncü madde ile öngörülen "*Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı*" kuruluncaya kadar kâğıt üzerinde kalmıştır (Zaman, 2004:66–67).

Havza-i Fahmiye Amele Kanunu veya *Ereğli Havza-i Fahmiyesindeki Maden Ocaklarında Çalışan Amelenin Hukuk Müteakiblerinin Temini Hakkında Kanun*⁸ olarak

⁷ *Havza-i Fahmiye'de Kömür Tozlarının Amele Menafi-i Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun* 8.11.1920 tarih ve 340 numaralı hükümet teklifiyle sunulan, 28 Nisan 1337 (1921) tarihindeki 26. oturumda kabul edilen bu 4 maddelik yasa ile kömür üretiminde ortaya çıkacak olan kömür tozlarının Amele İdare Heyetince, İktisat Vekâleti'nin gözetiminde açık artırma yöntemi ile satılması ve hâsılâtın Amele İdare Heyeti adına Ziraat Bankasına yatırılması öngörülmüştür (Zaman, 2004: 66).

⁸ Madde 1 — Maden ocaklarında müstahdem amelenin beytütetleri ve temini istirahatları için her ocak civarında İktisat Vekâletince tanzim edilen numunelere tevfikane amele koşulları ile hamam inşasına ocak amilleri mecburdur. Madde 2 — Maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angariye sureti ile her hangi bir işe sevk ve maden ocakları dâhilinde on sekiz yaşından dün olanların istihdamı memnudur. Madde 3 — Her madenci istihdam ettiği amelenin miktar ücret ile künyesini mübeyyin numunesine tevfikane muntazam defter tutması ve bu defteri amele birliği müfettişine ve İktisat Vekâleti memurlarına beray-ı tetkik ihraz mecburdur. Madde 4— Alelumum madenciler nizamnâmesi mahsusuna tevfikane amele tarafından teşkil olunacak ihtiyat ve teavvün sandıklarına beher malı zarfında istihdam edecekleri amele ücreti yevmiyesinin yüzde birinden dün olmamak üzere muavenet-i nakdiye de bulunmağa mecburdurlar. Madde 5 — Amelenin zatına ait olup esnayı ameliyatta kırılan alât ve edevatü ile nakliyat esnasında telef olan hayvanat madenci tarafından tazmin olunur. Madde 6 — Bilumum madenciler; hasta ve kazazede olan ameleli meccanen tedavi ettirmeğe ve bunu teminen maden civarında Hastane, Eczahane ve şahadetnameli etipba bulundurmağa mecburdurlar. Bunların tayinimahal ve adedi ile muhtelif madencilerin arasında mesarîf ve tevzi ve itasına dair ayrıca bir nizamname tanzim olunacaktır. Madde 7 — Havza-i fahmiyyede say ve amelden dolayı kazazede olanlarla vefat edenlerin varisleri veya amele müfettişliği veyahut İktisat Vekâleti taraflarından tazminat davası ikame olunur. İşbu tazminat davası miktarı kaç kuruştan ibaret olursa olsun Sulh hâkimleri hakkındaki kanuna tevfikane sulh mahkemelerince, kabili temyiz olmak üzere suyet olunur. Tazminat miktarı tarafeynden alelusul müntekap erbabı vukuftan teşekkül edecek heyetin vereceği rapora istinat eder. Kaza vukuu amel veya mültezimlerin suî idaresinden veya fennen ifası lâzım gelen hususâtın âdemi ifasından neşet etmişse tazminattan maada işbu amel veya mültezimlerden beş yüz liradan beş bin liraya kadar cezay-ı nakdi alınır. Madde 8 — Mesai yevmiye alelittlak sekiz saattir. Bu middetten fazla çalışmağa biç bir işç i icbar edilemez. Saat mesai haricinde tarafeynin rıza ve muvafakatiyle iki kat ücrete tabidir. Tahtezzem mesafede

bilinen bu kanun 15 maddelik olup, günün ekonomik ortamında ocak amelesinin çalışma koşulları dışında ekonomik ve sosyal güvenliklerine yönelik ciddi gelişme sağlamıştır. İşverene, çalışma koşullarının iyileştirilmesi yükümlülüğü getirirken; ekonomik ve sosyal güvenliğin sandık vasıtası ile sağlanmasını öngörmüştür. Adından da anlaşıldığı gibi, yürürlük alanı "*Ereğli Havza-i Fahmiyyesi*" ile sınırlanan bu özel yasa, yasalaştığı yılların koşulları içinde iş hukuku açısından oldukça ileri ve uygar hükümler içermektedir (Zaman, 2004:67). Kanun'la, Dilaverpaşa Nizamnamesi ile on iki saat olarak belirlenen çalışma süresi, sekiz saate indirilmiş, işçi bu süreden fazla çalışmaya zorlanmamış, fazla mesai için iki kat ücret ödenmesi öngörülmüştür. 13. maddeye göre de maden ocağı amilleri bir mescit ve genç ameleye gece dersleri vermek üzere bir mektep yapmağa ve muallim tutmaya mecbur tutulmuştur. Böylece, özel sektör tarafından işletilen ocaklar, önceki dönemlere nazaran daha güvenli ve koşulları uygun hale gelmiştir (Canbaz, 2006:262-263). Buradan da anlaşılacağı üzere Zonguldak amelesinin 80 yıldan fazla süren feci çalışma ve yaşama şartlarını gözden geçiren milli hükümet, istiklâl davasının en buhranlı ve karanlık devirlerinde amelenin en acil ve hayati ihtiyaçlarına cevap verebilmek için bir amele kanunu çıkartmış ve 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı Kömür Havzası Amele Kanunu gereği, 22.7.1339 (1923) tarih ve 2608 sayılı kararname ile 10 maddeden oluşan "Amele Birliği Biriktirme ve Yardım Sandığı Talimatnamesi'ni" (*Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı Talimatnamesi*) hazırlamış ve Amele Kanunu'nun uygulanmasına fiilen başlanmıştır. İşte bu Amele Kanunu'nun yürürlük tarihi olan 10 Eylül, havzada "*Amele Bayramı*" olarak uzun yıllar kutlanmıştır (Zaman, 2004:68).

3. AMELE BİRLİĞİNİN KURULMASI

Kuvay-i Milliyeciler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını (23 Nisan 1920) izleyen Hükümetleşme devresinin ilk aylarında (2 Mayıs 1920), stratejik önemini dikkate alarak, Zonguldak Kömür Havzasını derleyip toparlamak için harekete geçmişlerdir. Bu devrede kömürün satışı tamamen serbest bırakılmış, ocaklarda çalışan işçilerin askerlikleri ertelenmiştir (Amele Birliği, 2010:49). Öyle ki, havzada kömür üretimine başlanıldığı andan itibaren, maden işçileri ağır çalışma koşulları, yetersiz emniyet tedbirleri ve çok düşük ücretler ile çalışmak zorunda bırakılmışlardır.⁹ Bu ağır koşullar içerisinde çalışan maden amelesi, zaman zaman sesini duyurmak, yaşadığı haksızlıklara son vermek için bir takım çalışmalar içerisine girmiş, hatta ve hatta iş bırakma eylemleri yapmaktan bile geri kalmamıştır. Bu noktada 2 Temmuz 1923

---

nüzul ve suut için geçen müddet sekiz saata dâhildir. Madde 9 — Amelenin ahval-i sıhiye ve şerait hayatiyeleri ile hukuk-u umumîyelerine müteallik işbu mevadî ifa etmeyen madenci ve mültezimlerin ruhsatname, şartname ve imtiyazları fesh olunur; Madde 10 — İşbu kanun ahkâmı elyevm mer'i olan bilumum ruhsatname ve şartname ve itilâfname ve imtiyazlara da şamildir. Madde 11 — Maden ocaklarında çalışan amelenin haddiasgari ücreti ocak amel veya mültezimiler ile amele birliği ve İktisat Vekâleti tarafından müntehap üç zat marifetile tayin olunur. Madde 12 — Maden nizamnamesinin 77 nci ve 73 nci maddelerile işbu kanun ahkâmına taaruz eden alelumum-ı mevadî nizamiye mülğadır. Madde 13 — Maden ocağı amilleri bir mescit ve genç ameleye gece dersleri vermek üzere bir mektep yapmağa ve muallim tutmağa mecburdurlar Madde 14 — İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir. Madde 15 — İşbu kanunun icrasına Adliye ve İktisat Vekilleri memurdur (Cumhuriyetin On Yılında..., 1933: 181-185).

⁹ O dönemdeki işçi ücretleri de durumu açıkça ortaya koymaktadır. 1848 – 1865 arası dönemde kömürün tonu 73 kuruş, ortalama ücret 2 – 2,5 kuruştur. 1865 Dilâver Paşa Nizamnamesi'nden sonra da pek bir değişiklik olmamış kömürün tonu 63 kuruş, ortalama işçi ücreti 2,5 – 3 kuruştur. Bu ücretlere karşı çalışma süresi ise gün doğumundan gün batımına kadardır (Tesal, 1975: 85; Naim, 1934: 100).

tarihinde Ereğli Şirketi'nin Asma Ocağında yevmiye ve ceza meselelerinden dolayı havzadaki 12 saat sürmüş olan ilk grev gerçekleşmiştir (Zonguldak Gazetesi, 1923a:1). Bu grevi takiben beş gün sonra ise 24 saat sürmüş olan ikinci bir tatil-i işgal hadisesi vuku bulmuştur. Bu grevin nedeni ise işçi ücretlerinin tenzil edilmesi idi. 6 Ağustos 1923 tarihinde ise havzadaki üçüncü grev başlatılmıştır. Bu grevi ise şimendifer işçileri gerçekleştirmiştir (Zonguldak Gazetesi, 1923b:1).

Kömür havzasında bu hadiseler cereyan ederken amele namına hareket eden bazı teşekküller ve menfaatçi kimseler bunlardan istifade etmeye çalışmışlardır. Bu gibilerin tahrikâtı neticesinde, sağlık koşullarının düzeltilmesi ve kaza tazminatlarının artırılması gibi konularda isteklerini kabul ettirmek için Zonguldak'ta kömür yıkama fabrikasının yüz kadar amelesi bir grev daha yapmışlardır. Yapılan bu grev büyük ses getirmiş, hatta greve kocalarına destek vermek amacı ile kadınlar bile katılmıştır. Öyle ki bu kadınlarında greve katılması ile hadise daha da büyümüş ve hükümet müdahale etmiş ve bu olayı sonlandırmıştır. Bu sıralarda ise mülga "*İstanbul Umum Amele Birliği*"¹⁰; daha sonra adını Türkiye Amele Birliği haline dönüştürmüştür, kâtibi Rasim Şakir Bey adında bir kimse yanında birkaç arkadaşı ile havzaya gelmiş, havzada bir dizi tahkikat yapmıştır. Bu tahkikatlar neticesinde müsait bir zemin bulamayınca müspet bir iş göremeden İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a dönüşünde ise bu zat Zonguldak işçilerinin İstanbul Amele Birliği'ne iltihak ettiklerini ve kendi teşkilatının himayesi altına girdiklerini bildirmiştir (Sülker, 1968:145; Naim, 1934:129–134).

Hükümet, bu işçi hareketlerinin havzayı olumsuz etkileyeceğini düşünmüş ve Havza tetkike alınarak, alınması gereken önlemler belirlenmiş, çalışma hayatının ve imtiyazlı kömür şirketlerinin hukuki durumu nazara alınarak, meclis müzakereleri sonucunda işçinin refahını yükseltmek amacı ile 10 Eylül 1921'de kısa adıyla "*Havza-i Fahmiyye Amele Kanunu*" çıkarılmıştır. Bu esnada ise İstanbul'da kurulan *Amele Siyanet (Koruma) Cemiyeti*'nin işçi kitlesinin yoğun bulunduğu yerlerde şube açma çalışmaları içinde olduğu görülmektedir. Bunu sezen hükümet böyle bir fırsatı bu kişilere vermek istememiş ve 10 Eylül 1921 tarihli 151 sayılı Havza-i Fahmiyye Amele Kanununun 4. maddesinde yer alan "*Alelum Madenciler, Nizamname-i mahsusuna tevkifan amele tarafından teşkil olunacak İhtiyat ve Teavün Sandıkları'na beher mah zarfında istihdam edecekleri amele ücurat-ı umumiyesinin yüzde birinden dun olmamak üzere muavenet-i nakdiyede bulunmağa mecburdurlar*" şeklindeki hükümlerle, İktisat Vekâleti'ne bağlı olarak *Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığının* ilk temelleri atılmış ve Amale Birliği 1923 yılının Kânunuevvel (Aralık) ayı içinde Maden Müdürü ve Amele Birliği'nin İlk Reisi Esat (Kerimol) Bey'in bir nutku ile açılmıştır (Amele Birliği, 2010:49).

22 Temmuz 1923 tarihinde Bakanlar Kurulu (İcra Vekilleri Heyeti) tarafından onaylanan Amele Birliği Talimatnamesi ile ülkemizin ilk sosyal yardım kuruluşu fiili

¹⁰ 20 Aralık 1922'de kurulan İstanbul Umum Amele Birliği (İUAB), ilk derneğini, yani sendikasını 1 Ocak 1923'te Aksaray tramvay işçileri arasında açmış, bunu yine tramvay işçileri arasında örgütlenen Şişli Derneği izlemiştir. 10 ayda İstanbul Umum Amele Birliği sendikalarının sayısı 26'yı bulmuştur. İstanbul Umum Amele Birliği, Türkiye İktisat Kongresi Başkanlığı'na bir de rapor sunmuştur. İUAB 26 Teşrinievvel [Ekim] 339 [1923] kongresinde her tarafta rağbet görmesi üzerine Türkiye Umum Amele Birliği'ne (TUAB) dönmüş, Birliğe bağlı sendika sayısı 30'a ulaşmıştır. TUAB, 1923 yılı sonunda kapatılmıştır (Tunçay, 2009: 6).

olarak hayat bulmuştur. Diğer bir ifade ile havzada işe başlayan her işçinin üyesi olduğu en önemli kuruluş olan ve esas varidatını, amele ve müstahdeminin ücurat ve maaşatının bila tenzilat balığ olduğu miktar üzerinden yapılan %1 tevkilat ile aynı miktara müsavi olmak üzere madenci tarafından verilen mebalığın teşkil ettiği (1923 – 1938 Cumhuriyet'in..., 1938:85) Amele Birliği 10 Eylül 1921 tarihinde “*Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı*” adıyla kurulmuş (Kalyoncu, 2005:253-254) ve her kömür üretim bölgesinde de birer Amele Teavün (Yardımlaşma) Sandığı oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır (Zaman, 2004:67).

10 Eylül 1921 tarihli amele kanunu mucibince, o zamana kadar bakımsız ve perişan kalmış havza amelesinin her derdine imkân nispetinde derman arayan bir yardım ve şefkat müessesesi şeklinde doğan Zonguldak Amele Birliği ve İhtiyat Teavün Sandıkları, gerek sermayesinin azlığından ve gerek teşkilâtın tevsi edilememesinden dolayı ise resmen 1923 senesinde teessüs etmişti (Cumhuriyetin On Yılında..., 1933: 194). Öyle ki ilk kurulduğunda Birliğin parası sadece 18 bin liradan ibaretti. Aradan geçen on sene zarfında bu miktar her sene biraz daha artarak 1921 yılında kurulmuş olan “*Havza-i Fahmiyye Deniz Ameleleri Cemiyeti'nin*”¹¹ tüm mal varlığı ile birlikte 1924 yılında birliğe katılması ile 494.291 lira gibi mühim bir rakama ancak ulaşabilmişti¹² (Zaman, 2004:68–69).

Sandık, başta Türkiye Taş Kömürü¹³ bünyesindekiler olmak üzere Türkiye Elektrik İşletmeleri Anonim Şirketi (TEİAŞ) Çatalağzı Elektrik Üretim ve İletim B Santrali (ÇATES)¹⁴ çalışanları ile imtiyazlı (redevance) ve kiraya verilen kömür

¹¹ Zonguldak kömür havzasında istihsal edilen kömürün vapura nakil ve yüklenmesi iki tarzda yapılır; 1. Zonguldak limanında vinç, seri yükleme aleti, mavunalar vasıtasıyla. 2. Amasra'dan Ereğliye kadar uzanan bütün sahillerde açık denize maruz maden oluklarından kayıklar vastasıyla. Bu ikinci kısım nakliyat ve tahmilatta Ereğli halkı ve Ereğli halkının malın olduğu yüzden fazla miktarda 20 – 30 tonluk salapuryalar çalışır. Bu teşkilât havzanın kurulduğu günden beri bir kâhya tarafından idare edilir; çalışan işçinin ve vesaitin ücretini kâhya alır, hak sahiplerine kâhya tevzi ederdi. Kâhya teşkilâtı, Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi hem say için, hem de sermaye için de bir afetti. Kazandığını eline alamayan, bakımsızlık ve fazla çalışmak ile yıpranan deniz amelesinin sıhhati, içtimai, iktisadî tereddidi hem say için, hem de sermaye için bir afet olacağı nazarı dikkate alan Cumhuriyet hükümeti bu kısım say erbabının bir teşekküle bağlamak lüzum ve zarureti duydular ve 1921 senesinde kâhyalık teşkilâtını ilga ederek yerine *Havza-i Fahmiyye Deniz İşçileri Derneği* namile bir teşekkül kurdu ve bu teşekkül Havza-i Fahmiyye Maden Müdür Umumisinin riyaseti altında seçilen bir idare heyetine tevdi olundu (Cumhuriyetin On Yılında..., 1933: 199-200).

¹² Günümüzde ise Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı'nın başlıca gelir kaynakları; işçi ve işverenlerin ödediği üyelik aidatı (%3), taşınır ve taşınmaz malların getirdiği gelirler ve fonların işletilmesinden sağlanan gelirlerdir (Amele Birliği, 1998: 107).

¹³ Bakanlar Kurulu 17.06.1982 tarih ve 2680 sayılı yasanın verdiği yetkiye dayanarak, 11.04.1983 tarih ve 60 sayılı kanun hükmünde kararname ile İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi kuruluşlarının yeniden düzenlenmesini kararlaştırır. 28.10.1983 tarih ve 96 sayılı ikinci kararname ile, 7 Eylül 1957 yılında faaliyete geçen Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu (TKİ) Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Ereğli Kömür İşletmesi Müessesesi yerine, Armutçuk, Kozlu, Üzülmüş, Karadon, Amasra İşletme Müesseselerinden oluşan 100 milyar TL sermaye ile Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) Genel Müdürlüğü kurulur (Zaman, 2004: 137).

¹⁴ Zonguldak Kömür Havzasında, Zonguldak ilinin merkez ilçesine bağlı ve il merkezinin 17 km doğusunda bulunan Çatalağzı'nda kömür tozlarından yararlanılacak biçimde bir termik elektrik santrali yapılması 1938 yılında kararlaştırılmıştır. 1940 yılında bir İngiliz firması ile anlaşma yapılmıştır. Ancak, II. Dünya Savaşı nedeni ile santral inşaatı gecikmeli olarak (Etibank Yönetim Kurulunun 26 Nisan 1946 tarih ve 519/5 sayılı kararı ile) “English Electric” firmasına ihale edilmiştir. Çatalağzı Termik Santrali'nin (ÇATES) kurulmasında elektrik enerjisi üretmenin yanı sıra, EKI'nin piyasaya arz edilmeyen ticari değeri düşük ve

ocaklarında tamamı Sosyal Sigortalar Kurumu'na (SSK) tabi olarak çalışanlar ile isteğe bağlı üyeleri kapsayan, 657 sayılı devlet memurları kanunu¹⁵ kapsamında bulunan TTK'nin işçi (amele) dışındaki çalışanlarını ise üye olarak kabul etmemekle birlikte ilk kuruluş yıllarındaki finansmanını, ocak sahibi özel kişi ve şirketlerden karşılarken 1937 yılında ocaklarının hükümet tarafından satın alınarak Etibank'a¹⁶ devredilmesiyle, kamu tarafından sağlamaya başlamıştır (Canbaz, 2006:262–263).

3.1. Amele Birliği'nin İdari Yapısı ve Görevleri

10 Eylül 1921 tarihinde “*Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı*” adıyla kurulmuş ve TTK'de çalışan işçiler ile TEAŞ Çatalağzı B- Termik Santralında çalışan işçilerin zorunlu üyesi olduğu birliğin idari yapısına baktığımızda, yapının İhtiyat ve Teavün Sandıkları Talimatnâmesine göre vücuda getirildiğini görmekteyiz (Zaman, 2004: 93). Bu talimatnamenin hazırlanıp yürürlüğe konması ise ancak iki yıl sonra, 22 Temmuz 1923, 2608 sayılı Kararname ile gerçekleşmiştir (Yüce,1992: 236).

Talimatnamenin birinci maddesine göre; her madende ayrı ayrı veya madencilerin talebi ve İktisat Vekâletinin onayı ile aynı mıntıkada bulunan birkaç ocak bir araya gelerek ortaklaşa bir ihtiyat ve teavün sandığı kurulabilmektedir. Üçüncü maddeye göre ise; Sandıkları yöneten idare heyeti, işçi ve işverenlerden oluşan eşit sayıdaki üyelerden oluşur ve sandıkları birer sene müddetle yönetmektedirler. Bu üyelerin Türk ve okur - yazar olması şarttır. Talimatnamenin onuncu maddesine göre ise Amele Birliği İdare Heyeti Başkanı Ereğli Maden Müdürü, ikinci başkanı da Amele Müfettişidir. Amele Birliği İdare Heyeti ise; her sandığın İdare Heyeti'nin işvereni ve işçilerinden seçilen birer üyeden meydana gelmektedir. Bu üyeler ise kendi aralarında birisini Başkan, birini Başkan Yardımcısı ve birini muhasip veznedar seçmektedirler. Karar alınırken eşitlik halinde Başkanın oyu belirleyicidir. Başkanın olmadığı

---

başka yerlerde kullanılmayan mikst, şlam gibi yüksek küllü ara ürünlerin değerlendirilmesi düşünülmüştür. Santralin inşaatına 10 Temmuz 1946 tarihinde başlanır, yapıldığı yıllarda Türkiye'nin 2. büyük termik santralidir. Metropolitan – Vickers, Babcock and Wiskot ve Holloway Bros İngiliz firmaları tarafından yapılan ÇATES santrali, 27 Kasım 1948 tarihinde 3 grup ve toplam 64.500 kWh kapasitesiyle işletmeye açılmıştır. İlk santral müdürü, aynı zamanda Etibank Genel Müdür Yardımcısı olan Salim ÖKER'dir (Zaman, 2004: 128–129).

¹⁵ TBMM tarafından 657 kanun numarası ile 14.07.1965 tarihinde kabul edilerek (Resmi gazetenin 23.07.1965 tarihli ve 12056 sayılı yayımı), Genel ve Katma Bütçeli Kurumlar, İl Özel İdareleri, Belediyeler, İl Özel İdareleri ve Belediyelerin kurdukları birlikler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlarda, kanunlarla kurulan fonlarda, kefalet sandıklarında veya Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüklerinde çalışan memurlar için uygulamaya konulmuş olan ve Sözleşmeli ve geçici personel hakkında özel hükümler uygulanmasını içeren Devlet memurları kanunudur (HÜ – İMİDB, 2010).

¹⁶ Cumhuriyetin ilanından sonra belirlenen strateji ile yabancılara tanınan ayrıcalıklar kaldırılmış, madenler millileştirilmiş ve tüm yer altı zenginliklerimizin ulusal ekonomideki yerleri dikkate alınarak bilimsel ve sistematik araştırma, inceleme ve işletmelerine yönelik çalışmalara başlanmıştır. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1933 – 1937) uygulamaya konularak, 14 Haziran 1935 tarihinde 2804 sayılı yasa ile; işletilebilir maden yataklarını belirlemek, işletilen maden ve taşocaklarının da daha faydalı bir işletmeciliğe kavuşturacak verimlilik esasına dayalı proje ve raporlar hazırlamak amacıyla, tüm gider ve yatırımları devlet bütçesinden karşılanması prensibi ile, gerekli görülen sahalarda arama yapabilmesi için de arama ruhsatı alma zorunluluğundan muaf tutulan Maden Tetkik Arama (MTA) kurulmuştur. Yine aynı tarihte, 2805 sayılı yasa ile de madencilik, enerji üretimi ve dağıtım alanlarında faaliyet göstermek üzere 14 Haziran 1935'te Etibank kurulmuştur. 2805 sayılı Etibank kuruluş yasası, 22 Haziran 1935 tarihinde de yürürlüğe girmiştir (Zaman, 2004: 91–92).

toplantılarda başkan yardımcısı toplantıya başkanlık yapma hakkına sahiptir (Cumhuriyetin On Yılında..., 1933:188-189).

İşçi, işveren ve devlet olmak üzere üçlü bir yönetim mekanizmasına sahip olan birliğin görevlerine baktığımızda ise İhtiyat ve Teavün Sandıkları Talimatnamesinin dokuzuncu maddesinde bu görevlerin teker teker belirtildiğini görebilmekteyiz. Buna göre birliğin görevleri; amele için yapılacak hastanelerin, dispanserlerin nerelerde tesis edileceğini tespit etmek, buraların denetimini sağlamak, resmi hekimlerin atama işlemlerini yapmak, ihtiyacı olan sandıklara avans vermek, ocakların grizu ve toz bakımından sınıflandırılması ve bunlar hakkında beyanat hazırlamaktır (Cumhuriyetin On Yılında..., 1933:189).

İşçi ve Müstahdemin brüt ücretinden kesilen %1 oranındaki primler, madencilerin işçilerine ödedikleri toplam brüt ücretin %1'i oranındaki prim, amele ücretinden kesilen yevmiye cezaları, maden şartnamesi gereğince, işçi ve müstahdemin payı olarak devlete ödeyecekleri miktarlar ve sandığa nakit olarak yapılan yardımlar gibi yollardan gelir sağlayan Birlik bünyesindeki İhtiyat ve Teavün Sandıklarının görevlerine baktığımızda ise talimatnâme ile muayyen yardım şekil ve nispetleri aşağıda sıralanmıştır. Bunlar (1923 – 1938 Cumhuriyet'in..., 1938:86-87):

İşçilere Gündelik Yardım: Bu yardım, hastalık dolayısıyla işten kalan işçilere işten kaldıkları müddete ait olarak verilen hekim raporlarına müsteniden yapılır. Daimî ve muvakkat olmak üzere işçiler iki kısma ayrılmıştır. Üç aydan beri fasılasız olarak çalışanlar daimî sayılır. Hastane ve dispanserlerde yatanlardan daimi olanlar yattıkları günler için evli ise yevmiyesinin üçte biri, aynı zamanda çocuğu varsa yarısı, ayakta tedavi görenlere veya istirahatta bulunanlara bekâr ise yevmiyesinin üçte biri, evli ise nisfi ve çocuklu ise üçte ikisi, hastane ve dispanserlerde yatarak tedavi gören muvakkat işçilerden evli olanlara yevmiyelerinin dörtte biri, bekâr olanlara üçte biri ve çocuklu olanlara da nisfi gündelik yardımı olarak verilir. Hastane ve dispanserlerde yatarak tedavi gören bekâr işçilere ister daimi, ister muvakkat olsunlar bu yardım yapılmaz.

Ölen İşçiler İçin Gömülme Masrafı: Daimi işçiler için on beş lira, muvakkatler için on liradır.

İşçilere Son Yardım: Bu yardım ihtiyarlık veya daimi hastalık ve maluliyet gibi haller karşısında çalışma gücünü kaybettikleri heyetli sıhhiye raporu ile anlaşılan işçilere verilir. Bu yardımdan istifade edebilmek için üç seneden fazla çalışmış olma şartı vardır. Son üç sene içinde 250'şer günden fazla mesaisi olanlar daimî işçi, daha aşağı mesaisi olanlar muvakkat işçi sıfatı ile yardım görürler. Bu yardımın nispetlerine gelince; daimî olanların bekâr, evli ve çocuklu olduklarına göre yevmiyelerinin 1/3, 1/2 veya 2/3 sinin üç aylık tutarına ilaveten her hizmet senesine mukabil tam yevmiyesinin bir aylık tutarının 1/5'i hizmet müddeti on seneyi geçiyorsa müteceviz seneler için %30'u ve muvakkat işçilere bekâr, evli ve çocuklu olduklarına göre yevmiyelerinin 1/4, 1/3 veya 1/2'sinin bir aylık tutarına ilaveten her hizmet senesi için tam yevmiyesinin bir aylık tutarının 1/5'i verilir.

Doğum Yardımı: Her doğum için daimi işçilere yirmi lira, muvakkat olanlara on lira verilir. İkiz doğumlarda bu miktar yarı fazlası ile ödenir.

İçtimai Yardım: Bu yardım ancak işçi aile fertlerinden veremli olanlara mahsustur. Onların fazla gıda alabilmelerine yardım için yapılır. Nispeti, her ay taksitle verilmek ve taksit bedelleri ayda on lirayı geçmemek üzere işçinin üç aylık istihkakı yekûnunu geçmez.

İşçi Aileleri İçin Gömülme Masrafı: Daimi işçi ailelerinden on yaşına kadar çocuklar için yedi buçuk lira, daha büyükler için on beş liradır. Muvakkatlerde on yaşına kadar çocuklar için beş lira, daha büyükler için on liradır.

Ölen İşçilerin Geride Bıraktıkları Ailelerine Son Yardım: Bu yardımda ölen işçinin daimi veya muvakkat olduğuna bakılmaz. Her iki kısım aynı nispette yardımdan istifade eder. Yalnız ölen işçinin son üç seneden beri ocaklarda çalışmış olması ve bu müddet zarfında her sene yüzer günden üç yüz gün mesaisi bulunmak şarttır. Yardım miktarına gelince; karısı ve çocuklarının her birisi için son yevmiyesinin birer aylık tutarı oranında yardım yapılır.

Sağlık İşlerine İştirak: İşçi ailelerinin tedavi masrafları karşılığı olmak üzere Havza sağlık komisyonu masraf bütçesinin baliğ olduğu yekûnun dörtte biri Amele Birliğinden sağlık komisyonu emrine ödenir.

İşçilere İkraz: Aile ihtiyaçlarını karşılamak üzere işçilere faizsiz ödünç para vermek suretiyle yapılan yardımdır. İkraz sureti ile verilen para işçinin bir aylık istihkakı yekûnunu geçmez. Dokuz ayda ve dokuz müsavi taksitle tahsil olunur. Borcunu bu müddet zarfında ödemeyenlere ikinci bir ikraz yardımı yapılmaz.

Kazazede İşçilere Avans Para Yardımı: Ocaklarda kazaya uğrayan ve kat'i raporlarının alınması zamana bağlı bulunan işçilere, mensup buldukları ocaktan alacakları tazminattan mahsup edilmek üzere Birlik veznesinden avans suretiyle para verilir. Bu paranın miktarı tedavi müddetine ve maluliyet derecesine nazaran tayin olunur.

Doğum yardımı, İçtimai yardım ve İşçi aileleri için gömülme masrafı adlı yardımlardan istifade edebilmek için ailenin iş sahasında yerleşmiş bulunması ve aile cüzdanına sahip olması şarttır.

4. AMELE BİRLİĞİNİN BUGÜNKÜ YAPISI

Çalışma hukukunda zaman içinde görülen hızlı gelişmeler, Türk çalışma yaşamını da etkilemiş, uluslararası standartlar giderek ulusal düzenlemelere egemen olmuştur. Amele Birliği'nin idari yapısı ve işleyişini ortaya koyan Amele Birliği Biriktirme ve Yardım Sandığı Talimatnamesi de 1923'ten sonra zaman içinde duyulan ihtiyaçlara göre yapılan düzenlemelerle değiştirilmiştir (Cumhuriyetin On Yılında..., 1933:199).

15.6.1937 tarihinde yürürlüğe giren, 8.6.1936 tarih ve 3008 sayılı İş Yasası'nın 147. maddesi ile 151 sayılı Amele Kanunu'nun bazı hükümleri yürürlükten kaldırılmış, Yargıtay'ın 4 Aralık 1929 tarih, Esas:1, Karar: 5 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı ile 151 sayılı "Kömür Havzası Amele Birliği Kanunu'nun" sadece havza sınırları içerisinde geçerli olduğuna karar verilerek, ÇATES'in 27 Kasım 1948 tarihinde işletmeye açılması ile birlikte ÇATES'te çalışan işçiler de Amele Birliği kapsamına alınarak sosyal güvenceye kavuşturulmuştur. Daha sonra, kurulduğu yıllarda İktisat Vekâletine

(Maliye Bakanlığına) bağlı olan Birlik, daha sonra 28.1.1946 tarihinde 4841 sayılı yasa ile kurulan Çalışma Bakanlığına bağlanmıştır (Zaman, 2004:66).

Devamında ise 22.7.1339 (1923) tarih ve 2608 sayılı kararname ile çıkarılan Amele Birliği Biriktirme ve Yardım Sandığı Talimatnamesinin 3 ve 4. maddeleri gereği yapılacak yardımların şeklini ve miktarını belirleyen, 38 maddeden oluşan "Ereğli Kömür Havzası Amele Birliğinin Yardım Baremi ve Tatbikatına Dair Yönetmelik" yeniden düzenlenmiş ve 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir (Zaman, 2004:66–67). Amele Birliği mevzuatındaki en önemli değişiklik bu değişikliktir. Bu değişikliğe göre; Yönetmeliğin I. kısmında yer alan genel hükümlerin birinci maddesindeki yardımların kimlere yapıldığının yer aldığı kısımda "amele" sözcüğü "işçi" sözcüğü ile değiştirmiş ve yardım yapılacaklar arasına müstahdem ve memurlar da dâhil edilmiştir¹⁷.

İşçilere çalışamadıkları günler için (gündelik) yardımı, hasta işçi ailelerine (gıda) yardımı, işçi ailelerine (cenaze kaldırma) yardımı, işçilere faizsiz (ödünç para) yardımı, fakir işçi çocuklarına yardım, cüzdân alacak işçilere (fotoğraf) ve hasta işçilere (pul) yardımı, aile tedavileri için sağlık teşkilatı masraflarına iştirak, hastalık sebebiyle ayağını kaybeden işçilere (takma ayak yaptırma) yardımı, işten ayrılmak mecburiyetinde kalan işçilere (son) yardım, ölen işçilere (son) yardım ve ihtiyarlayan işçiler (yaş haddinden dolayı son) yardım ve Celal Bayar Öğrenim Yardımı¹⁸ (Zaman, 2004:66–67).

Birlik, 16.10.1975 tarih ve 4/759 sayılı Cumhurbaşkanlığı yazısı ile de Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesine alınmış ve 22.7.1337 tarih ve 2608 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren "Amele Birliği ve İhtiyat Teavün Sandıkları Talimatnamesi"nde 30.05.1980 tarih ve 8/ 996 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yönetmelik değişikliği yapılarak, yerine "Ereğli Kömür Havzası Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı Yönetmeliği" (30.06.1980 tarih, 17033 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak) yürürlüğe sokulmuştur. Daha sonra ise Amele Birliği, Çalışma Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının birleştirilmesinden sonra, Bakanlığın Teşkilat ve Görevleri hakkındaki 9.1.1985 tarih ve 3146 sayılı yasanın 30/e maddesi ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Sosyal Güvenlik Kuruluşları Genel Müdürlüğüne bağlanmış ve bugün halen kendisine bağlı şubeleri ile birlikte faaliyetini bu bakanlığa bağlı olarak sürdürmeye devam etmektedir (Zaman, 2004:68).

4.1. Halen Yürürlükte Olan Yönetmelik Çerçevesinde Amele Birliği

Birliğin tabii olduğu, işletilmesine esas teşkil eden ve bugün de geçerli olan yönetmelik; Bakanlar Kurulunun 11.2.2000 tarih ve 2000/251 sayılı Kararıyla,

¹⁷Değişiklik sonrası oluşan ilk madde: Bakanlar Kurulu'nun 22.7.1923 gün ve 2608 sayılı kararnamesiyle tasdikli Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandıkları talimatnamesinin 3 ve 4. maddeleri gereğince Ereğli Kömür Havzasında çalışan ve bu yönetmelikte kısa tabiriyle İşçi adı verilen işçi, memur ve müstahdemlere yapılacak çeşitli yardımlar aşağıdaki maddelerde yazılı hükümlere göre yapılır (Amelebirliği, 1998: 79).

¹⁸Türkiye Cumhuriyeti 3. Cumhurbaşkanı merhum Mahmut Celal Bayar, Türkiye İş Bankası'ndaki hissesi olan 85.172,29 TL'yi Tesis Senedi ile Amele Birliği'ne aktararak, bu paranın faizi ile amele çocuklarının yurtiçinde ve yurtdışında madencilik dalında yüksek eğitim yapmaları için tahsis etmiştir (Amele Birliği, 1998: 115).

21.3.2000 tarih ve 23996 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Amele Birliği, 2010a:49).

Bu yönetmeliğe göre; Sandık hizmetleri, Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü, Türkiye Elektrik Üretim-İletim Anonim Şirketi Çatalağzı-B İşletme Müdürlüğü ile Kuzey-Batı Anadolu Şebeke İşletme Grup Müdürlüğü'nün Havza-i Fahmiye sınırları içinde ve bu işletmelerin havza dışındaki iş yerlerinde görevlendirilen işçileri ile kurumların redevance - imtiyazlı ve kiraya verdikleri iş yerlerinde çalışan diğer tüm işçileri kapsar. Sandığın, yönetim, işleyiş, sağladığı yardımlar ile denetim ve seçim sistemi bu Yönetmelik hükümlerine tabidir (Amele Birliği, 2010a:49).

Sandığın üyeleri ise; Kurum iş yerlerinde çalışan bütün işçiler ve kurum iş yerinde çalışırken herhangi bir nedenle aynı Kurumun Havza-i Fahmiye dışındaki iş yerlerinde görevlendirilen işçiler ile Havza-i Fahmiye sınırları içinde kurumlarca redevance ve kiraya verilen iş yerlerinde çalışan diğer işçilerden oluşan Zorunlu Üyeler ve işçi kuruluşlarının yönetim organlarında görev almaları sebebiyle kurumların geçici olarak iş akitleri askıya alınanlar ile Sandıktaki son yardımlarını almamak koşuluyla kurumlarından herhangi bir nedenle ayrılanlar isteğe bağlı üyelerdir (Amele Birliği, 2010a: 49).

Sandığın organları ise; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanının görevlendireceği bir kişinin başkanlığında; ikisi Bakanlık merkez birimlerinden, biri Zonguldak Bölge Müdürü, biri İş Teftiş Kurulu Zonguldak Grup başkanlığından olmak üzere Bakanlıkça görevlendirilecek dört, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca görevlendirilecek bir, Türkiye Taşkömürü Kurumundan görevlendirilecek beş, Türkiye Elektrik Üretim-İletim Anonim Şirketi Çatalağzı-B İşletme Grup Müdürlüğü'nün Havza-i Fahmiye içindeki iş yerlerinden iki, İl Özel İdaresinden bir, Belediyeden bir ve yerel üniversitelerden katılacak birer temsilci, Sandık Başkanı ve Merkez Yönetim Kurulu üyeleri ve Merkez Yönetim Kurulunda görev almayan şube yönetim kurulu üyeleri ile Denetleme Kurulu üyelerinden oluşan Danışma Kurulu, Sandığın karar organını oluşturmaktadır. Sandığın Yönetimine ilişkin en yüksek yetki ve sorumluluğu taşıyan ve bir yılına seçilmiş bir Başkan ile her şubeden üç yıl için seçilen birer işçi ile birer işveren üyesinden oluşan Merkez Yönetim Kurulu, Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı'nın şubeleri olan Zonguldak (Merkez), Üzülmüş, Kozlu, Karadon, Kilimli, Armutçuk, Amasra ve ÇATES şubelerinden üç yıl için seçilen üç işçi ve kurumlarca görevlendirilen üç işveren temsilcisinin meydana getirdiği Şube Yönetim Kurulları ve şube yönetim kurulu üye seçimi sonuçlandıktan sonraki on gün içerisinde şube yönetim kurullarının kendi aralarında toplanarak Merkez Yönetim Kurulunda görev almayan üyeler arasından üç yıl için yedekleri ile birlikte seçecekleri iki işçi ile biri Türkiye Taşkömürü Kurumundan, biri Türkiye Elektrik Üretim-İletim Anonim Şirketi Çatalağzı-B İşletme Müdürlüğünden atanacak iki işveren temsilciden olmak üzere toplam dört üyeden oluşan Denetleme Kurulu'dur (Amele Birliği, 2010a:49).

4.2. Üyelere Yapılan Yardımlar

Bakanlar Kurulunun 11.2.2000 tarih ve 2000/251 sayılı Kararıyla, 21.3.2000 tarih ve 23996 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Ereğli Kömür

Havzası Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı Yönetmeliği'ne göre sandığa üye olanlara yapılan yardımlar aşağıdaki gibidir (Amele Birliği, 2010b:49):

Geçici İş Göremezlik Yardımı: Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı tedavi kurumlarınca hastalık nedeniyle dinlenme raporu alan üyelerle, geçici iş göremezliğe uğradığı belirlenen üyelerden 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 37 nci maddesi gereğince geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanamayan ve kurumlarınca da bir ödemedede bulunulmayan üyelere bu ödeneye hak kazanacakları güne kadar olan süre için geçici iş göremezlik yardımı yapılır. Ancak, ilgililere ödenecek geçici iş göremezlik süresi 24 ayı geçemez. Üyelere geçici iş göremezliğin başladığı günden önceki çalıştığı son gündeki brüt yevmiesinin, üyenin geçindirmekle yükümlü olduğu aile bireyi varsa 2/3, yoksa 1/3 oranında hesaplanacak gündelik tutar geçici iş göremezlik süresiyle çarpılarak ödenir.

Tedavi Yardımı: Tedavi yardımından, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşunun sağlık yardımlarından yararlanmaması şartı ile üyenin öz veya üvey kardeşi ile üvey annesi ve üvey babası yararlanır.

Son Yardım: Sandık üyelerinin üyeliklerinin, her ne sebeple olursa olsun, sona ermesi durumunda aidat ödediği her gün için Sandık bütçesinde tespit edilen miktar üzerinden son yardım yapılır. Sandık üyesinin ölümü halinde hesaplanacak son yardım, üyenin kanuni mirasçılara veraset ilamına göre ödenir.

Öğrenim Yardımı: Sandık üyelerinin, Sandık üyelerinden % 80 ve üzerindeki bir oranda maluliyeti nedeniyle iş akdi sona erdirilenlerin ve üye iken 1.3.1988 tarihinden sonra iş kazası sonucunda veya başka bir nedenle ölenlerin, yüksek öğrenim gören çocuklarına Sandık bütçesinde belirtilen miktar üzerinden ve Yönerge ile belirlenecek esaslar dâhilinde karşılıksız yapılan nakdi yardımdır.

Cenaze Defin Yardımı: Sandık üyelerinin bakmakla yükümlü oldukları aile bireyleri ile anne ve babasının ölümü halinde Sandık bütçesinde belirlenen miktar üzerinden üyeye, üyenin ölümü halinde veraset ilamında belirtilen hak sahiplerine Sandık bütçesinde belirlenen miktarda yapılan yardımdır.

İş Kazası Yardımı: Kurullarda görev yapan üyeler ile Sandık personelinin, Sandık işleri ile ilgili görevleri esnasında meydana gelecek kaza sonucu çalışamayacak derecede malul kalmaları halinde kendilerine, vefat etmeleri halinde veraset ilamında belirtilen hak sahiplerine üç maaşları tutarında Sandık bütçesinden yapılan yardımdır.

Kredi Yardımları: Sandık üyelerine istekleri halinde, yönergeyle belirlenecek esaslar dâhilinde Sandık bütçesinde belirtilen miktar ve şartlarda yapılan yardımdır.

Konaklama Yardımı: Sandık üyelerine, personeline, bunların emeklilerine, Sandığın misafirhanelerinden yararlanmaları halinde yapılan yardımdır.

5. SONUÇ

Türkiye'nin ilk sosyal güvenlik kuruluşu olarak kabul edilen ve bugüne kadar maden işçisine hizmet veren, Zonguldak ve çevresindeki maden ocakları çalışanlarının çalışma esas ve usullerini düzenleyen 10 Eylül 1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna müteallik Kanun'un 4. maddesine dayanılarak 22.07.1923'te Bakanlar Kurulu Kararnâmesi ile kurulmuş olan Amele

Birliği Cumhuriyetle aynı yaşıdır. Aynı zamanda özel bir yasaya dayandırılarak kurulan *ilk sosyal güvenlik örgütüdür* (Amele Birliği, 1998:126).

Bunun yanında, Kuruluş yıllarında gerek sermayesinin azlığından gerek teşkilâtın genişletilememesinden dolayı faaliyetleri yetersiz kalmış olsa da, Amele Birliği'nin sadece Zonguldak Kömür havzasında çalışan işçileri kapsamı, daha doğrusu öncelikle Havza işçileri için çıkartılması, Kurtuluş Savaşının önderi ve Cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Milli Devletimizin kömür madenine ve işçilerine verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Üyelerine yaptığı geçici iş göremezlik, konaklama, kredi, iş kazası, cenaze defin, öğrenim, son yardım ve tedavi yardımı gibi başlıklar halinde yaptığı yardımlar ile 1920'li yıllardan itibaren Zonguldak Kömür Havzasında çalışan işçi ve işverene destek olmuş, günün ekonomik ortamında ocak amelesinin çalışma koşulları dışında ekonomik ve sosyal güvenliklerine yönelik ciddi gelişmeler sağlamıştır. Bu nedenlerden dolayı da Amele Birliği, Türkiye'de benzeri bulunmayan ve halen de özel bir yasaya dayalı çok önemli bir sosyal güvenlik kurumudur.

KAYNAKÇA

- Amele Birliği (2010), *Amaç, Kapsam, Hukuki Dayanak ve Tanımlar*, http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=49, (Erişim Tarihi: 03.04.2010).
- Amele Birliği (2010), *Amaç, Kapsam, Hukuki Dayanak ve Tanımlar*, http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=63, (Erişim Tarihi: 03.04.2010).
- Amele Birliği (2010), *Sandığın Organları ve Personeli*, http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=64, (Erişim Tarihi: 03.04.2010).
- Amele Birliği (2010), *Sandık Yönetmeliği*, http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=68, (Erişim Tarihi: 03.04.2010).
- Amele Birliği (2010), *Yardımlar, Yardımların Yapılmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar*, http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=68, (Erişim Tarihi: 03.04.2010).
- Amele Birliği (1998), *T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ereğli Kömür Havzası Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı*, Zonguldak.
- Canbaz, Mustafa (2006), Zonguldak'ta Oluşturulan Sosyal Güvenlik Sandıklarının Sosyo - Ekonomik Analizi ve Çözüm Önerileri, *Zonguldak Kent Tarihi 2005 Bienali Bildiriler Kitabı*, ISBN 975-93805-5-2, c.I, 259-275, Zonguldak.
- Çıladı, Sina (1993), *Zonguldak Havzası'nın Tarihi Gelişimi*, Genel Maden İş Yayınları, 7 s.
- Genç, Hamdi (2006), "II. Abdülhamid Döneminde Zonguldak Kazası'nın Kuruluşuna Dair Belge", *Toplumsal Tarih*, Sayı 153, 84-85.

- Genç, Hamdi (2007), *Ereğli Kömür Madenleri (1840 – 1920)*, Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniv. Sosyal Bil. Enst. İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 412 s.
- Genç, Hamdi (2008), “Maden Havzasında Modern Bir Şehrin İnşası: Zonguldak (1840 – 1920)”, Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi, İstanbul, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yay., 85 – 404 s.
- Hacettepe Üniversitesi (2010), *Devlet Memurları Kanunu*, <http://www.imidb.hacettepe.edu.tr/mevzuatlar/657kanun.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.04.2010).
- Kalyoncu, Hamit (2005), *Kömürde Açan Çiçek: Zonguldak Yöresinde Tarih – Toplum – Kültür*, Pervaz Yay., Ankara, 671 s.
- Karadeniz Ereğli: *Heraclia Pontike*; Ereğli Belediyesi 2001 Festival Broşürü, 7 s.
- Koca, Hüseyin, *Zonguldak Havzası ve Karaelmas Gerçeği*, Konya 1995, 41–43.
- Naim, Ahmet (1934), *Zonguldak Havzası: Uzun Mehmet'ten Bugüne Kadar*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 156 s.
- Ortaylı, İlber (2000), *Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Ankara, TTK Yay., s. 80.
- Saka, Necdet (1984), *Uzun Mehmet*, Tarih ve Toplum Dergisi, 17 s.
- Sülker, Kadir (1968), *100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 27 s.
- Tesal, Necip D. (1975), *Zonguldak Vilayeti’nin İktisadi Ehemniyeti*, İstanbul, 14 s.
- Tunçay, Mete (2009), *1923 Amele Birliği*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 128 s.
- Yorulmaz, Şerife (1998), “Türkiye’de Kömür’ün Keşfi ve Kömür İşletme İmtiyazları (1829–1937)”, *Türkiye 11. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı*, 10–12 Haziran, 293 s.
- Yüce, Mustafa (1992), Amele Birliğinin Yeniden Yapılanması, *Türkiye 8. Kömür Kongresi Bildiri Kitabı*, 975–395–070–5, c. I, 233–242, Zonguldak.
- Zaman, Ekrem Murat (2004), *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, Ankara, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yay., 16 s.
- Zaman, Ekrem Murat (2004), *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yay., Ankara, 166 s.
- Zonguldak Halkevi Yıllığı (1938), 1923 – 1938 Cumhuriyet’in 15. Yıldönümü Hatırası, Zonguldak, 256 s.
- Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası (1933), *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*, Sanayi Nefise Matbaası, 290 s.
- Zonguldak Yatırımlar ve İl Özel İdaresi Hizmet Rehberi(1987), Zonguldak Valiliği Yay. No:1, 11- 14.